

הרב צבי רוזנטל

ראש כולל תורת חיים, מח"ס תפארת צבי, ועוד
מו"צ בבית הוראה של הגר"ס הלבשרטאם שליט"א
גאב"ד שיכון ג' בני ברק

בענין "וותיקין או ברכת כהנים מה עדיף"

כתב שמצותה שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה וכו' ואם איחר וקרא ק"ש אחר שתעלה השמש יצא יד"ח שעונתה עד סוף ג' שעות ביום למי שעבר ואיחר עכ"ל, ולא הזכיר שהוא רק מצוה מן המובחר, אלא משמע מדבריו שזה מעיקר הדין שיקרא ק"ש כותיקין, ומשו"ה כתב אח"כ שאם איחר אז אפשר לו לקרות עד ג' שעות וזה לשון "דיעבד". וגם לא הזכיר שכל ענין ק"ש דותיקין הוא משום דינא דסמיכי גאולה לתפלה דתהוי תפלה תיכף בנץ החמה, משום דענין הנץ הוי מדינא דק"ש שזהו עיקר זמנה, וגם בהלכות תפלה (בפ"ג ה"א) כתב שמצותה שיתחיל עם הנץ החמה וזמנה עד ד' שעות, ולא הזכיר שזה רק אם איחר כמש"כ בק"ש, נראה שאף זה לכתחילה עד ד' שעות משא"כ בק"ש שהזכיר שזה רק למי שאיחר כלומר בדיעבד.

והנה בשו"ע (סי' נ"ח ס"א) כתב זמן ק"ש של שחרית משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת וכו', ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום ומצוה מן המובחר לקרותה כותיקין שהיו מכונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיים ק"ש וברכותיה עם הנץ החמה, ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה עכ"ל, הרי דסתם במש"כ דנמשך זמנה עד ג' שעות דלא חילק בין לכתחילה לדיעבד, והזכיר רק שמצוה מן המובחר לקרותה בותיקין ומשום ענין סמיכות גאולה לתפילה, וכשיטת התוס' והרשב"א, וזה דלא כהרמב"ם שהרי הרמב"ם לא הזכיר ענין סמיכה לתפלה. ולכאורה יהיה נפק"מ בין הרמב"ם להשו"ע בגוונא שלא מצי להתעכב בהנץ

לכבוד הרב הגאון הכהן שדעתו יפה בתורה ויר"ש המרביץ תורה בכתב ובע"פ רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס הנפלאים "גם אני אודך" ועוד.

על דבר שאלתך הרמה בישראל שיש לו ב' אפשרויות, או להתפלל וותיקין ולא ישמע ברכת כהנים, או להתפלל במנין רגיל לא וותיקין, וישמע שם ברכת כהנים, שהיא מצות לדעת החרדים גם לישראל להתברך מפי הכהנים, מה עדיף. עכ"ל.

תשובה איתא במסכת ברכות (ט' ע"ב) ר' יהושע אומר זמן ק"ש עד ג' שעות, ובגמ' (דף י' ע"ב) פסקינן כדעת ר' יהושע, ואיתא שם בגמ' (ט' ע"ב) שותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה, וביארו התוס' (ט' ע"ב ד"ה לק"ש) והרשב"א (ח' ע"ב ד"ה קצורו) דזמן ק"ש הוי עד ג' שעות אלא דמשום מצוה מן המובחר קורין ק"ש כוותיקין שהיו גומרים אותה בנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה, ונמצא שכל ענין הותיקין הוא משום התפלה שלכתחילה זמנה הוא בהנץ החמה וקרו ק"ש קודם בשביל לסמוך גאולה לתפילה.

ודעת רבינו יונה (ד' ע"ב ד"ה תניא) וכן פירש שם (בסוד"ה ומצינו) את שיטת הרי"ף, דתרי זמנים איכא בק"ש, האחד לכתחילה הוא עד הנץ החמה וכדעת ת"ק במתני' (ט' ע"ב) וגומר עד הנץ החמה, והשני בדיעבד זמנה עד ג' שעות כר' יהושע, וגם בירושלמי מבואר דלא קיי"ל לכתחילה כר' יהושע שזמנה עד ג' שעות (ונחלקו שם בירושלמי אם מדינא לא פסקינן כר' יהושע לכתחילה, או שהוא רק מתקנת חכמים לזרוזי את האדם) ועי' בפר"ח. והרמב"ם בהלכות ק"ש (פ"א הלכה י"א)

לקרותה גם לאחר הנץ) ותפלה הוא עיקרה דרבנן, משא"כ ברכת כהנים שהיא דאורייתא לכו"ע כמש"כ השעה"צ (בסי' קכ"ח ס"ק קל"ז) ולכן עדיפא שיתפלל במנין הב' עם ברכת כהנים.

האמנם דיש לדחות עפ"מ דאיתא בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' י"ג) מעשה בראובן שהיה חבוש בבית האסורים ולא היה יכול לצאת ולהתפלל במנין, ולאחר תחנונים לפני השר הרשהו לצאת רק ביום אחד בשנה, איזה יום שיחפוץ. ונשאל הרדב"ז לאיזה יום מכל ימות השנה יבחר ראובן לצאת להתפלל בעשרה, והביא בשם אחד מחכמי דורו, שיצא בפורים שהיא יותר מיום הכפורים, משום מקרא מגילה ופרסומי ניסא דצריך עשרה, והכריע הרדב"ז דקיי"ל אין מעבירין על המצוות ומצוה שבא לידך על תחמיצנו ולא דנים על חשיבות של המצוה, אלא אמרינן שיקח את המצוה הראשונה שבאה לידו דאין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחילה, היא קלה או חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות עכ"ד, ואם כן לפי דברי הרדב"ז עדיף שיעשה המצוה הראשונה שיתפלל עם הנץ בלי ברכת כהנים, דלא משגיחין על חשיבות המצוה אלא אמרינן שאין מעבירים על המצוות.

ואף לפי שיטת הרדב"ז דלא משגיחין על טיבן של המצוות אם הוא חמור או קל, היינו אם שניהם הם מצוות חיוביות, אבל בנידון דידן דהמצוה של הנץ הוא יותר חיובית מכיון שיש לו חיוב להתפלל והגם שהזמן של הנץ הוא רק מצוה מן המובחר, מ"מ הוא דין במצוה חיובית, משא"כ הברכת כהנים (שיקיימנה לאחר הנץ) אף שהוא דאורייתא מ"מ להתברך הוי מצוה של רשות שאין חוב עליו לחפש את המצוה הזאת משא"כ תפלה.

ובביאור הלכה (סי' נ"ח ד"ה ומצוה) כתב שהנזהרים לקרות ק"ש ולהתפלל כותיקים, מותר להם לקרות ק"ש ולהתפלל ביחידות אם אין להם מנין באותה שעה, וגדולה מזו מוכח ממתני' בברכות (דף כ"ב ע"ב) ירד לטבול אם

החמה להתפלל תפלת שחרית לפי הרמב"ם מצות ותיקין של ק"ש הוא מעיקר הדין לכתחילה וגם אין לו שייכות לתפלה, ואם כן עדיף שיקיים מצות ק"ש לכתחילה בהנץ, ויתפלל אח"כ עד ד' שעות בלי סמיכות גאולה לתפלה, משא"כ לפי השו"ע שזה רק מצוה מן המובחר לקרוא ק"ש בותיקין, וזה משום סמיכת גאולה לתפלה שזה בהנץ דהוי מדין של תפלה דבעי להתפלל בהנץ, ויסמוך את התפלה להק"ש שלפניה, ואם כן אם אינו יכול להתפלל בהנץ מאיזה סיבה שהוא, אין שום ענין להפריד הק"ש מן התפלה, ויקרא אח"כ ויסמוך גאולה לתפלה עד ד' שעות, ומצאתי בשו"ע הרב (סי' נ"ח סעיף ד') שכתב דכיון שנחלקו הראשונים בטעם הדבר שקורין ק"ש קודם הנץ החמה, אם הוא רק בכדי שיוכל להתחיל שמו"ע עם הנץ, או שזה עיקר זמן ק"ש, ולכן גם אם אינו יכול להתפלל כותיקין, מ"מ לכתחילה ראוי לקרות ק"ש לפני נץ החמה ואפי' שאינו מתפלל עתה וגם לא מניח תפילין כדי לחוש לסוברים דעיקר זמן ק"ש לכתחילה הוא דוקא לפני הנץ.

ובאשר לשאלת כת"ר איזה מנין יעדיף, יש לומר דלהשיטות שמדינא לכתחילה צריך לקרוא ק"ש קודם הנץ שזה הוא זמנה, א"כ פשיטא שעדיף שיתפלל בהנץ בלי הברכת כהנים, מלהתפלל לאחר הנץ בכדי לקיים מ"ע דלהתברך מהכהנים, שהרי הך מצוה דישראל להתברך הוי מצוה דרשות, שאם הכהן מברך יש מצוה לישראל להתברך, ואינו מצוה חיובית שצריך לחזור אחר הכהנים בכדי שיתברך מהם, ואילו תפלה דלאחר הנץ החמה הרי אין זה לכתחילה.

אבל אי נימא כדעת השו"ע דהוי רק מצוה מן המובחר להתפלל בהנץ, א"כ לכאורה עדיפא שיתפלל לאחר הנץ ויקיים עוד מצוה דאורייתא שיתברך מהכהנים, מאשר שיתפלל בהנץ שהוא רק מצוה מן המובחר, שהרי לפי השו"ע זה דין של התפלה שיהיה סמוך גאולה לתפלה עם הנץ החמה (דמדיון ק"ש אפשר

מובחר ע"כ, ועדיין צריך להבין דמי מפס לן מי מעולה יותר מעלת הנץ או מעלת התפלה בציבור, דגם בנץ מצינו בחז"ל שהפליגו מאוד במעלת התפלה בנץ, (ולהלן נבאר באופן אחר).

אלא דלפי הרמב"ם דק"ש בהנץ הוא לכתחילה ויתר הזמן הוא כדיעבד, נמצא שפשיטא שיתפלל אף ביחיד עם הנץ, מכיון שרק זה הוא לכתחילה, ואילו התפלה בציבור הוא רק מצוה צדדית ואין זה דין בעצם התפלה, ומ"מ בנד"ד שנסתפקת איזה מנין יעדיף להתפלל, הוא פשוט שגם מי שאינו רגיל להתפלל דוקא בותיקין, מ"מ עדיף המנין של ותיקין מכיון שזה מצוה מן המובחר במצוה חיובית של תפלה, משא"כ הברכת כהנים היא אינה מצוה חיובית ורק רשות, ולכן גם לפי הביה"ל צריך שיתפלל בהנץ אף שאין לו המצוה של ברכת כהנים.

ובדרך אגב נביא דברי הח"ס (בגמ' נדרים דף ל"ב ע"א) שלכאורה משמע בהיפוך מדברי החכם צבי, שכתב לפרש מעשה של משה רבינו שהתעכב מלמול את בנו עד שביקש המלאך להמיתו, וכתב שמשו רצה להתעכב מפני שרצה לקיים המצוה במובחר ביותר דהיינו למול בברזל, וכמש"כ הרמב"ם (בהלכות מילה פ"ב ה"א) בכל מלין ואפילו בצור ובזכוכית ובכל דבר שכורת וכו' ומצוה מן המובחר למול בברזל, וכעת לא יכול משה למול בנו בברזל מפני שהוא סכנה לצאת לדרך (שהסכנה דוקא במכה של חרב שהוא ברזל) והיה יכול למול בצור (שהוא מאבן) ואז היה יכול למול ולצאת מיד, אבל משה רצה להתעכב מלמול ורצה לעשותו ביותר מובחר דהיינו בברזל, אבל המלאך לא הסכים עמו שביקש להמיתו משום שסובר שאין זה האמת ויש לקיים מיד אף שאינו כ"כ מן המובחר, וא"כ אי"ז כסברת החכם צבי.

אבל לכאורה היה אפשר ללעולם ס"ל להח"ס כהח"צ שימתין למחר לעשותו יותר מן המובחר טוב שימתין למחר ויעשהו ביותר

יכול לעלות ולהתכסות ולקרוא ק"ש עד שלא תהא הנץ החמה, יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא, והרי בהכרח שאדם זה הוא בלי תפילין (כי א"א לטבול בתפילין) ואפ"ה יש להזהר לקרותה סמוך להנץ החמה, משום שמעלת ק"ש בהנץ עדיפא מק"ש בתפילין לזהירים לקרות ולהתפלל בותיקין, וה"ה דעדיפא מתפלה בציבור ע"כ. (ובספר אהל מועד ח"א דף כ"ט ע"ב ביריעות האהל כתב דממתני' בברכות מוכח שותיקין דוחה תפילין כי מוטב לקרוא ק"ש בהנץ בלא תפילין, ומצינו במג"א סי' ס"ו דנכון להתפלל ביחיד ובתפילין ממה שיתפלל בציבור ובלא תפילין, הרי דתפילין גדולה מתפלה בציבור, א"כ כ"ש שותיקין ידחה נמי תפלה בציבור).

וחזינו מהביאור הלכה דמי שאינו רגיל להתפלל בנץ יתפלל יותר מאוחר בציבור, וה"ה נמי לענין תפילין שיתפלל לאחר הנץ ובתפילין, ולגבי תפילין מובן דמכיון שחז"ל אמרו שהוא כאילו מעיד עדות שקר, ולכן יתפלל עם תפילין לאחר הנץ, וגם תפלה בציבור אפשר לומר שזה מעלתה יותר ממעלה בנץ, ואף להשיטות שתפלה בציבור אין זה חוב גמור ורק מעלה והידור (ה"ה המהרי"ל שהוב"ד במג"א סי' תט"ו סק"ב הבאה"ט סי' צ' סק"ב הביא משו"ת יד אליהו סי' ז', שו"ת חוות יאיר סי' קט"ו), מ"מ לכאורה נראה שהביה"ל הכריע שמעלתה של בציבור יותר גדולה ממעלת הנץ, שכן מצינו הרבה מעלות בחז"ל לענין תפלה בציבור שאינו חוזרת ריקם (ברכות ח' ע"א) ולא נבדקת אם הוא בכוונה, וגם אם אנשים אינם מהוגנים מ"מ תפלתם מקובלת כדאיתא בזה"ק שבתפלת רבים אין הקב"ה משגיח בחובותיהם ומיד מתקבלת (ועי' עוד בכה"ח ס"ק נ"ט שמביא את השל"ה), ומשו"ה ס"ל להביה"ל שבציבור עדיפא טפי מתפלה בנץ, וכעין זה מצינו בשו"ת חכם צבי (סי' ק"ו) שאם יעשה היום מצוה שלא תהיה מן המובחר ולמחרת יעשנה מן המובחר טוב שימתין למחר ויעשהו ביותר

להתפלל בנץ ועתה אין לו תפילין להתפלל בהם בנץ, ולאחר הנץ יהיה לו תפילין שצריך להתפלל בתפילין דוקא (ובלי הנץ) אין זה מוכרח דלא כח"ס שצריך להקדים המצוה אף שאינו מובחר, ואילו להביה"ל צריך להתאחר משום לעשות המצוה מן המובחר דאין זה דומה, דהכא יש איסור אם יקדים להתפלל בלי תפילין דהוי כמעיד עדות שקר ולכן בהא גם ח"ס יודה, משא"כ בגונא דהח"ס הלא אין איסור אם יקדים המצוה דמילה אלא שיחסר לו המצוה מן המובחר, אבל מהדין השני שכתב הביה"ל שבאם אינו רגיל בנץ יש לו להתאחר ולהתפלל עם ציבור (ולא ביחיד ובנץ) וזה לכאורה דלא כח"ס שלדידו צריך להקדים מיד בנץ ולא לאחרה להתפלל בציבור

דזריזין יותר חשוב מהידור מאוחר, וכ"ז להשיטות שתפלה בציבור זה רק הידור בלבד, אבל אם נימא כהנך שיטות שיש חיוב גמור להתפלל עם ציבור וכמש"כ בשו"ת מנח"י (ח"ז סי' ו') דהכרעת הפוסקים המובחקים דהוי מצוה גמורה (ועיין עוד בשו"ת ארץ צבי ח"א סי' כ"ב ושו"ת אג"מ ח"ב סי' כ"ז דהוי חיוב גמור התפלה בציבור והגם שלשון השו"ע הוא (בסי' צ' ס"ט) ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הציבור, שנראה שאין זה חוב גמור, מ"מ כתבו הפוסקים ליישב לשון השו"ע, ולעולם הוא חוב גמור) יש לומר שגם ח"ס יודה בזה שציבור הוא יותר חשוב, מכיון שזה חוב גמור משא"כ הנץ שזה רק מצוה מן המובחר (לשיטת השו"ע) וכן גם ח"צ יסבור שעדיף להתפלל בציבור במאוחר מטעם הנ"ל שהוא חוב גמור, והח"צ דקאמר שטוב להמתין היינו במקום הידור גרידא, ולא איירי במקום שיש בזה חוב גמור.

ומעתה פש לן לברורי דעת הביה"ל דרך מי שרגיל להנץ יתפלל בנץ ביחידות, וגם כשאין לו עתה תפילין יתפלל בנץ ללא תפילין, וקשה איך ידחה הרגילות של הנץ את ק"ש עם תפילין, הלא חז"ל אמרו דמי שקורא ק"ש בלא תפילין הוי כמעיד עדות שקר

המצוה משא"כ במילה שההידור בברזל הוי דבר חיצוני בהמצוה משו"ה היה הקפדה על משה שלא קיים מיד המצוה למולו בצור ואף שאינו כ"כ מן המובחר, ולעולם כשההידור הוא בגופא דמצוה אף להח"ס נימא שידחה המצוה בשביל לקיימו טפי מן המובחר, אכן אף דמשמע מלשון הלבוש (יו"ד סי' רס"ד ס"ב) והשולחן גבוה (למהר"י מולכו ביו"ד סי' רס"ד ס"ק כ"א) שעצם הברזל הוא חריף וחותך טפי מאבן וזכוכית, מ"מ לאו מוכחא שההידור בסכין של ברזל הוא מגוף המצוה של המילה, דאפש"ל שאפילו שהברזל חותך טפי מ"מ גם בצור ובזכוכית לא נשאר ציצין אף אלו שלא מעכבים רק שהחתך בברזל יותר יפה ומעולה והרי זה כדבר חיצוני.

ובגוף דברי ח"ס יש לעיין דהלא מצות הידור למול בסכין נתחדש במלחמת דוד עם גוליית כמבואר בפרישה (יו"ד סי' רס"ד סק"ז) בשם המדרש שכך הובטח לברזל ביום שיבקע הכובע של ברזל שהיה בראשו של גוליית לפני דוד, דבשכר זה שהברזל יפלוס דרך לאבן שיכנס בגוליית ימולו בברזל, ואם כן איך רצה משה רבינו להדר בברזל בדבר שלא נהגו כן ולדחות מצות מילה שכבר חייב בו ואף שלא ידחה ליום אחר.

ואפשר לתרץ שההידור של ברזל היתה מעת שנצטווה אברהם אבינו על המילה ולכן משה רבינו רצה להדר בזה, והא שקיבל הברזל ההבטחה שימולו בברזל הכוונה שיונהג כך בכל ישראל ההידור הזה, ולעולם גם מקודם היתה זאת ההידור ליחידים המהדרין המצוות, ומאז המעשה של גוליית נתקבל ההידור הזה בכל תפוצות ישראל לעולם (ועי' בערוך השולחן סי' רס"ד סעיף ט"ו מילתא חדתא שה' ציוה כבר ליהושע שימול את ישראל בברזל, וזה לכאורה דלא כמש"כ הפרישה בשם המדרש שהובטח לברזל מאז מעשה דגוליית ולא שיהושע כבר נצטווה על זה וצ"ע).

וממה שחזינן מביה"ל דמי שאינו רגיל

ירא שלא יוכל לקרות ק"ש בזמנה, דשם הוי אונס גמור שאם יניח תפילין יעבור זמן ק"ש שהוא מצוה דאורייתא, משא"כ הכא שיוכל לקרוא אח"כ ורק שלא יהיה מן המובחר אבל לא יבטל מצוה דאורייתא, ומאן יימר לן שלקיים מצוה מן המובחר עדיף מן העבירה שיעשה דהוי כמעיד עדות שקר.

ואולי אפשר לסברת הגרש"ז אויערבאך וצ"ל דמכיון שאין זה איסור גמור וזה רק "כאילו" העיד עדות שקר, ומאידך מכיון שהוא רגיל הוי כמו נדר של מצוה והנהגה טובה, ודוחה האיסור הקל של כאילו העיד וכו', דנדרים חמירי וגם הנהגה טובה של מצוה מן המובחר יותר חמיר, ולכן דוחה האיסור דק"ש בלא תפילין ואכתי ילע"ב, אבל לענין תפלה בציבור אכתי תקשי איך הרגילות דתפלה עם הנץ דוחה את מצות תפלה בציבור שהוא חוב להני פוסקים, משא"כ בנץ שזה מצוה מן המובחר בלבד, וצ"ע.

והנה בשו"ת אור לציון (ח"א סי' י"ב) דן במי שחושש שאם יאמר תיקון חצות קודם שילך לישון לא יוכל להתפלל למחרת כותיקין מה עדיף, ופסק שתיקון חצות עדיף מתפילה כוותיקין. והטעם לזה שהרי תפילה בהנץ ה"ז רק מצוה מן המובחר כי מדינא זמנה עד סוף שעה ד', אבל תיקון חצות יש יותר חיוב עכ"ד. ואין לומר שמכיון שתיקון חצות דוחה את תפילת הנץ כ"ש שידחה ברכת כהנים שהוא מדאורייתא את תפלת הנץ, דזה אינו כי להלכה בשו"ע נראה שתיקון חצות אין זה חוב גמור ואין הו"א שידחה את הנץ, אבל לפי חכמי הקבלה שכתבו שתיקון חצות הוא חוב גמור, ולפ"ז כתב בשו"ת אור לציון שתיקון חצות דוחה תפלת הנץ, ויתכן שגם השו"ת אור לציון יודה שהנץ דוחה את ברכת כהנים שזה אין חוב גמור לחזור אחר ברכת כהנים, משא"כ חצות שחכמי הקבלה מאוד החמירו ואמרו שהוא מנודה לשמים. (עיין בספר יסוד שורש העבודה) וגם לפי הראשונים שיש מצוה לחזור אחרי מצוות

בעצמו, ומצוה של הנץ הוי רק מצוה מן המובחר, ואיך מצוה מן המובחר ידחה איסור, וגם מתפלה בציבור תקשי איך הנץ ידחה מצוה זאת, ואף שאם הוא רגיל בהנץ מ"מ זה אינו חוב גמור, משא"כ תפילה בציבור זה חוב גמור לפי הפוסקים שנת"ל וצ"ע.

ובספר הליכות שלמה (להגרש"ז אויערבאך וצ"ל בפ"ה דבר הלכה אות כ"ז) כתב שזה כעין נדר דלגבי הזהירים הרי זה חשיב קצת כקיבלו עליהם בנדר, ונמצא שיש לפנייהם ב' חובות, חובת תפלה בציבור וחובת תפלה כותיקין, ולכן הרשות בידם לבחור אחת מן השתיים, עכ"ד, וצ"ע וכי נדר דוחה איסורים וכ"ש שזה רק כעין נדר שזה כמו הנהגה טובה, ואיך ידחה האיסור של ק"ש בלי תפילין, וכן תקשי נמי איך ידחה חיוב גמור של תפלה בציבור רק אם נימא דתפלה בציבור אי"ז חוב גמור א"ש וגם צ"ב מש"כ ההליכות שלמה ששניהם שוים (תפלה בנץ ברגיל עם תפלה בציבור במאוחר) ויכול לבחור מה שהוא רוצה שזה דלא כהביה"ל שמשמע שהנץ קדים במי שהוא רגיל.

ואפשר אולי ליישב מדינא דק"ש בלא תפילין דמכיון שזה האדם רגיל לעשות מצוה מן המובחר בק"ש לקרוא תמיד עם הנץ החמה, וכעת אין לו תפילין לא מקרי כמעיד עדות שקר מכיון שהוא תמיד נזהר בכך א"כ אי"ז נראה כמזלזל במצות תפילין ויקרא מעיד עדות שקר, דרק כעת שאין לו תפילין הוא קורא ק"ש בלא תפילין להרויח מעלת הק"ש בהנץ, משא"כ באם הוא אינו רגיל בהנץ והשתא חפץ הוא בהנץ וליכא לו תפילין זה יראה כמעיד וכו', ודמיא למש"כ המשנ"ב (בס"י נ"ח סק"ה) שאם ירא שמא לא יוכל לקרות ק"ש בזמנו קורא בלי תפילין ואין חושש דהוי עדות שקר, א"כ אפשר גם כאן דמאחר שהוא רגיל בכך לקיים הק"ש מצוה מן המובחר ורק כעת הוא כאונס בדבר שאין לו תפילין לא הוי כמעיד עדות שקר, אבל יש לדחות הך ראייה של ק"ש בלי תפילין באם

רשות ממצוה מן המובחר במצוה חיובית, תבנא לדינא שיקדים להתפלל בהנף משום שתפלה בהנף קודם למצוה שיתברך מפי הכהנים אף לפי החרדים.

*

דאורייתא, (הרא"ש במו"ק פ"ג סי' פ', ותוס' בפסחים דף קי"ג ע"ב, ובח"א כלל ס"ח דין י"ט, ובמהרש"ם ח"א סי' ר"ט) אבל לא על חשבון מצוות אחרות, וכאן הרי יש מצוה של ק"ש בהנף וידחה את ברכת כהנים שזה יותר

הרבי מסלונים אמר כשאדם הולך תמיד שרוי בדאגות, ואפי' בדאגת עוונות ואין לו שמחה אינו יכול בשום אופן לבוא לשלימות העבודה כמד"א הקב"ה לא שריא באתר חסר וכו' וזהו מאה"כ "כי עוני אגיד אדאג ואויבי חיים עצמו" היינו אם כי כל דאגותי הם דאגת עוונות בכל זה ואויבי חיים עצמו. (וזה אפי' בתשובה שצריך להיות בשמחה כי זה אחד מן המצוות)

המדה של אדם השמח בחלקו תמיד, היא מדה כללית, ונפלאות היא פועלת בלב האדם, שהיא מביאה אותו לעוה"ז ולעוה"ב וזוכה ע"י זה לענוה ושפלות הנפשוהלב בקרבו, והנה השי"ת מקרבו ורוח חכמים נוחה הימנו, ומטהרו ביותר מכח המדמה וניצול מגארה ובושה רעה וכו' וזוכה לאור מצוה ואור שבת ואוהב לידידי ה' וחבריו מאד וגם אוהב כל ישראל וניצול מכעס וקפדנות ומעביר על מדותיו וזוכה לתשובה מאהבה. (באר אברהם מסלונים זי"ע)

* * *

יזהר מאד מזה ומעצבות כי בזה נתנים כח להסט"א יותר מע"י עבירה גופא, כי העובר עבירה ומתבייש ומתחרט מוחלים לו, לא רק על העבירה עצמה כי אם על כל עוונותיו כמו שאמרו חז"ל במס' ברכות אבל העצבות מכלה גוף ונפש וא"צ להאריך בזה כי אתה יודע הרבה חומר האיסור מעצבות. (מכתבי הגה"צ ר' אהרן יוסף לוריא זי"ע)

* * *

להיות זהיר מאד מעצבות רק לקיים עבדו את ה' בשמחה כי עצבות במעט כע"ז שמראה שאינו רוצה בגזירת המלך הבורא יתברך שמו. (ר' מנחם מענדל מוויטעבסק זי"ע)

* * *

סיפר הרה"ח ר' אליהו שו"ב ששמע מהרה"ח ר' יוסף חיים מנאוויאישיץ שבשנה האחרונה לחיי מרן מרוזשין הי' ר' יוסף חיים בימים הנוראים ובחג הסוכות בסאדיגורא (שם העיר שישב שם הריזשינער לאחר שברח מרוסיא) והחסידיים היו מצטערים ביותר בגלל חולשתו הגדולה של הצדיק ז"ל. בשמחת תורה כשהחסידיים היו בחוק, עמד הצדיק ז"ל ממקומו והלך לחלון וראה שהחסידיים בחוק הם עצובים אמר להם אינכם שמחים? ופתחו כולם וענו איך יתכן שמחה אם רבינו אינו בשלימות הבריאות. אמר להם כתיב "והי' אם שכוח תשכחו את ה' אללקיך" והלא והי' לשון שמחה וכי שמחה הוא שתשכח ח"ו מקב"ה?! אלא הפשט הוא והי' אם שכוח דהיינו שתשכח ח"ו משמחה אז ח"ו תשכח מה' אללקיך, ותיכף צום לילך לבית היין. (נר ישראל אות קיד)

הרב אהרן שלמה וייסמן

מח"ס שו"ת שלמי יוסף
בני-ברק

בענין הנ"ל

שנושא את כפיו ואמו או אשתו או בתו טמאה ונכנס הוא באותו בית שנדה שם, הרי תפלתו על ישראל תועבה, ואף גורם לזרעו שיאבד מהעולם, ולא עוד אלא "שאינו מוציא את ישראל ידי חובתן" וכו', עיי"ש.

מדבריו למדנו דגם לישראל איכא מצוה להתברך, דמשום הכי שייך למימר "שאינו מוציאם ידי חובה".

ובספרא (ויקרא ט') וישא אהרן ידיו אל העם ויברכם וכו' וזכה בנשיאת כפיים לו ולדורותיו עד שיחיו המתים.

"והסכימו הפוסקים שאף בזמן הזה נשיאת כפיים היא מן התורה בין בארץ ישראל ובין בחו"ל, ואין קשורה המצוה דוקא למקום המקדש או לזמן שביהמ"ק היה קיים" [כמו שסיכם בקצרה בהגה"ה בשעה"צ (ס"ק קל"ז) ע"פ הגמ' ומדרשי חז"ל וראשונים וכל הפוסקים, ודלא כהמור וקציעה בריש סימן זה שסובר דבזה"ז נשיאת כפיים הוא דרבנן, ועיין בעוד הרבה אחרונים שכתבו דלא כהמור וקציעה, בדעת להמהרש"ם. שו"ת בנין שלמה (סימן ו'). ושו"ת דברי חכמים לבעל שדי חמד (סימן ס"ד). ובכללים (מערכת כלל ל"ט), וכתבו דהדברים אמורים אף בזה"ז דהכהנים מכח חזקה הם ולא מיוחסים, וע"ע בשו"ת בית אפרים או"ח סימן ו'].

ועיין ברמב"ן ודעימיה דס"ל דחיוב תפילה הוא מדרבנן, הקשו האיך אפשר לקיים מצות נשי"כ כדן הא דלברי חכמים אי אפשר לנשי"כ אלא בשעת עבודה? ובספר עמק ברכה הביא מה שתירץ הגר"ח מבריסק וצ"ל, שאף הסוברים דתפילה מדרבנן היינו דליכא חיובא מה"ת להתפלל, אך ענין התפילה לכו"ע מדאורייתא, ואם מתפלל שפיר מקיים

נשאלתי להלכה מהרב הגאון גמליאל בן רבי אלחנן י"ד. הכהן רבינוביץ שליט"א אדם שיש לו אפשרות או להתפלל וותיקין במנין ולא ישמע ברכת כהנים, או להתפלל אח"כ במנין רגיל וישמע שם ברכת כהנים מה עדיף, והטעם?

תשובה: אדם שרגיל ונוהר להתפלל וותיקין בכל יום, יתפלל וותיקין אע"פ שלא ישמע ברכת כהנים, אולם אם לא רגיל ונוהר להתפלל וותיקין בכל יום, יעדיף להתפלל במנין רגיל כדי שישמע ויתברך בברכת כהנים.

נימוקי התשובה:

(א) בביאור הלכה בהקדמה לסימן קכ"ח: כתב בספר חרדים (פרק י"ב סי"ח) בזה"ל, מצות עשה לברך כהן את ישראל שנאמר (במדבר ו', כג) כה תברכו את בני ישראל, וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה', "הם נמי בכלל המצוה", עכ"ל.

הרי לן דכמו דאיכא מצוה על הכהנים לברך את ישראל, איכא נמי מצוה על הישראלים להתברך מהכהנים.

וביסוד הדבר כבר מצינו כן בראשונים, והוא בספר המקצועות המיוחס לרבינו חננאל [בשו"ת בית אפרים (או"ח סימן ו) – ספר המקצועות חיבר רבינו חננאל, גאון שנודע כוחו הגדול וידו החזקה, עיי"ש].

והובא בפירושו הראב"ד למסכת תמיד (פ"ו קרוב לסופו) בזה"ל, ובספר מקצועות מצאתי כתוב היכא דאיכא נדה בביתא דכהן אסור ליה למסיק [לעלות] לדוכן כל אימת דאיתא בנדתה, דחייש דלמא נגע במידי דנגעה היא ואתי לאטמוי, דאמר רבי יודן כל כהן

דכוונת החרדים בהיפוך ממה שכתב ההפלאה וכו' דהורים הם בכלל המצוה "דייקא בכלל" לפי שזולתם אי אפשר לכהנים לקיים המצוה שעליהם כה תברכו, א"כ מקבלי הברכה הם מסייעים ידי עושה המצוה, אבל משום זה לא מיקרי מצות עשה על הזרים, ומהאי טעמא לא כתב כן בספר החרדים גם במצות פריה ורביה וגם לא במצוות יבום שגם האשה בכלל המצוה, אלא בברכת כהנים בלבד וכו', עיי"ש. שו"ת חתן סופר (סימן י"ג). ערוך השולחן (ס"ד). ובחת"ס בתשובותיו (סימן קס"ז) שרוב הפוסקים סברי דאין מצוה על הישראלים. וכן הביא במנחת חינוך (מצוה שע"ח) את הריטב"א (סוכה לא: - ד"ה מאי לאו) שכתב להדיא שמצות עשה רק על הכהנים ולא על הישראלים, ומ"מ מצוה איכא על הישראלים לכו"ע דעכ"פ מסייעים לכהנים בקיום מצותם. וכן בשו"ת מהרש"ם ח"ח (סימן כ"ה) מביא את הריטב"א, עיי"ש. וע"ע בקרן אורה (סוטה ל"ט - תוס' ד"ה עד שיכלה אמן). וע"ע בעטרת פז (סעיף א' סק"ז) מש"כ באריכות בזה והוסיף דמצינו במקומות שהמסייע לדבר מצוה יש לו מצוה כמו שמצינו באשה שאינה מצווה בפו"ר ונקראת עושה מצוה בזה שמסייעת כמ"ש הר"ן רפ"ב בקידושין, עיי"ש.

וע"ע במהר"י אסאד בספרו יהודה יעלה (סימן מ"ו) שמסביר בדעת החרדים שהישראלים בכלל המצוה, מפני שזולתם א"א לכהנים לקיים המצוה שעליהם אבל לא נקראת מ"ע על הישראל שאם אינם רוצים להתברך מן הכהנים ודאי אינם עוברים בעשה, וכן כותב התו"ח (אות ב') שאין חיוב על הציבור להמציא כהנים להתברך מהם, וכן מאריך בזה הדבר אברהם ח"א (סימן ל"א) שאין חיוב כלל לחזור אחר ברכת כהנים ואפילו אחר שקראו כהנים ויצא ולא שמע ב"כ לא ביטל מ"ע, אלא שהמצוה היא שכשהכהנים מברכים את הישראלים הם יכולים לברכה, ובוהו הוא מביא שאין מחל' בין הריטב"א לחרדים, דהכהן דמחוייב הוי מצוה

מצוה מדאורייתא ומיקרי שעת עבודה. (והדברים מבוארים גם בחידושי הגר"ח על הרמב"ם פ"ד מהל' תפילה ה"א, עיי"ש).

"ונחזור לדברי החרדים הנ"ל, וכדבריו כ"ה בדעת כמה אחרונים שגם הישראל המתברך מקיים מצות עשה" [הפלאה כתובות (כד:): מובא בשע"ת (סק"ב) רעק"א כאן שו"ת חת"ס או"ח (סימן כ"ב), שו"ת מנחת יצחק ח"ו סימן י"ד שהביא שלכמה פוסקים יש מצוה לישראל להתברך. ובסידור המפוי אור השנים. הגר"י פערלא על הרס"ג ספר המצוות (עשה ט"ז), רוצה להוכיח דמדכתב הבה"ג במספר העשין (קצ"ח) נשיאת כפיים, וכן מנה אותו בפרשיות המסורים לציבור, נראה דסבירא ליה דכמו שמצוה על הכהנים לברך את ישראל, הכי נמי מצוה על הישראל להתברך מפי הכהנים.

וע"ע בשו"ת לבוש מרדכי (סימן א') מדייק מתוס' (ר"ה כח: ד"ה הכא) שכן ס"ל שמוטל על הישראל להתברך. ובחת"ס סימן כ"ב (הנ"ל) רוצה להוכיח מתוס' (ר"ה טז: - ד"ה ותוקעין ומריעין) שגם הם סוברים שמוטל על הישראל להתברך.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן כ"א) שכתב דישאל המתברך מחוייב להפסיק באמצע התפילה ולבא נגד הכהנים ולשמוע ולקבל את הברכה וכו', עיי"ש.

ובספר הליכות שלמה [להגרשו"א] הל' נשי"כ (ה"א) דלדעת רבים יש מצוה על הישראל להתברך.

ומו"ר מרן הגרי"מ פיינשטיין זצ"ל הביא בשם חמיו הגרי"ז זצ"ל שחיפש תמיד שני כהנים שיהיו אצלו לברכת כהנים, ומו"ר זצ"ל אמר שכוונתו היתה לקיים מצוה פרטית שלו, כשם שיש מצוה לכהן לברך יש מצוה לישראל להתברך (ע"פ החרדים המובא בביה"ל) וזהו המקור להגרי"ז זצ"ל.

"ויש מפקקים על דברי החרדים" [שו"ת מהר"י אסאד (או"ח סימן מ"ו) שכתב, נראה

גם גבי צדקה דיש מצוה על העני לקבל צדקה, דהא אי ליכא עני ליכא למצות צדקה ודמי למצות פו"ר דכיון דאי ליכא להאשה ליכא למצוה זו.

ונראה דיש לחלק, דבצדקה המצוה היא רק על הנתינה דיש מצוה ליתן אלא שהעני הוא גורם והיכי תימצי לקיום המצוה, ולכן גם אין לעני דין שמצוה בו לקבל הצדקה יותר מבשלוחו, משא"כ לגבי פו"ר המצוה היא שיהיה לו בן ולכן סיוע האשה חשיב לחלק מהמצוה ושפיר שייך אצלה הדין מצוה בה יותר מבשלוחה. ע"כ.

ובספר תורה תמימה עה"ת פר' נשא (אות קל"ה) בא"ד כותב דיש להעיר אם יש חיוב על הישראלים להתברך מפי כהנים או לא.

ונפק"מ בזה פשוטה, וגדר הספק בזה, יען כי מכיון שאין הכהנים יכולים לקיים מצותם בלא הישראלים השומעים ומקבלים ברכתם, א"כ אפשר שחל גם על הישראלים חיוב כדי שיוכלו הכהנים לקיים חובתם הם.

ויש להביא ראיה דאין סברא זו עושה לחיוב את הצד השני – ממצות פו"ר דאע"פ דקיום מצוה זו בגברים תלוי בנשים, ובכ"ז הלכה רווחת היא דאין הנשים מצויות על פו"ר.

ולפי"ז צ"ע לפי מש"כ הר"ן ריש פ"ב דקדושין דאע"פ דאין אשה מחוייבת בפו"ר מ"מ יש לה בזה מצוה שמסייעת לבעלה לקיום מ"ע, וכ"כ התוס' ובעה"מ (בר"ה ו:): דאע"פ דאין אשה מחוייבת בשמחת יו"ט משום מ"ע שהז"ג בכ"ז יש לה מצוה כשהיא שמחה משום דעי"ז שמח בעלה שא"א לו לשמוח בלעדו, א"כ ה"נ בנ"ד אפילו אם נימא שאין חיוב לישראלים לשמוע ברכת כהנים, מ"מ יש להם מצוה שמסייעים לכהנים לקיים מצותם.

אבל האמת נראה דלא שייך בזה חיוב ומצוה כלל מחמת סיוע לכהנים, והוא ע"פ מ"ש בסוגיא לענין ביהכ"נ שכולה כהנים אפי'

חיובית לבין ישראל המתברך דלא הוי מצוה חיובית וכן דעת הפתח הדביר (אות י"ז) ומביא סיוע מהא"ר (סק"ס) ומספר שושנים לדוד על משנה מגילה (ד, ה). גם השיירי קרבן (נזיר ז). כותב שאין ישראל מצווה להתברך. וכ"כ בשו"ת משאת משה (סימן ג') וכן נראה דעת הגינת ורדים (סימן י"ג) שכותב בענין כהן שכבר בירך ב"כ פ"א ובא לציבור אחר ואין שם כהן אחר לברכם, יברכם "שלא להניחם בלא ברכת כהנים" משמע מדבריו שהוא לא בא להוציא אותם יד"ח, אלא שלא תחסר להם הברכה, ועיין בטורי אבן (מגילה כד: ד"ה חיפני ובישני) ובספר זרע יעקב (סימן קכ"ח) כתב דאם בא ונתכוין לשמוע ולא שמע כל התיבות מהכהנים ודאי יצא בזה יד"ח ואינו מחוייב לחזור אחר ברכת כהנים שוב אפי' לדעת החרדים. ועיין בשו"ת יביע אומר ח"ג (סימן י"ב) הביא מחלו' ראשונים האם יש מצוה על ישראל להתברך ולא הכריע עי"ש.

ועיין בשו"ת משנה הלכות ח"ז (סימן י"ח) בא"ד שהגם שהחרדים ס"ל כהתוס' לא נעלם ממנו הריטב"א (הג"ל) אלא שגם לשי' הריטב"א אין כ"כ ראיה נגד החרדים, דגם החרדים מודה דהוה בכלל המצוה אם שומע אבל אם לא שומע אינו עובר ע"כ שלא שמע, ואין מחלו' בין הריטב"א לחרדים, עיי"ש].

ונחזור לר"ן בקידושין (הג"ל), לפי השיטות שסוברים ככוננת החרדים שישראל המתברך אין מקיים מ"ע אלא מסייע לכהן לברך והוא בכלל המצוה [היינו שיש כאן הכשר מצוה] לפי הר"ן בריש פ"ב בקידושין אדרבה יש ראיה לדבריהם, דאף שאין האשה מצווה על פריה ורביה מ"מ סובר הר"ן שהיא בכלל המצוה כיון שהיא מסייעת לבעלה במצוה זו ולכן שייך אצלה הדין מצוה בה יותר מבשלוחה [וראה בתשובת הר"ן סימן ל"ב] והו"ה בנידון דידן ולעולם ליכא מצוה על ישראל להתברך.

ולכאור' יש לדון לדברי הר"ן האם נאמר

מהר"ן ריש פ"ב דקדושין לגבי פו"ר, וכן מה שהביא מהתוס' ובעה"מ (ר"ה ו:): לגבי שמחת יו"ט, שמסיק לפי"ז שישאל המסייע לכהן לקיים מצותו יש להם חיוב ומצוה, ע"כ.

(ב) בשו"ע אר"ח (סימן נ"ח – ס"ע) זמן קריאת שמע וכו' ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין וכו', ויסמוך התפילה מיד בהנץ החמה וכו', עיי"ש.

ובביאור הלכה (שם – ד"ה ומצוה) כתב שהזהיר לקרות כוותיקין מותר לו להתפלל ולקרות ביחידי אם אין לו מנין בשעה זו.

בהיכל הברכה [קאמארנע] עה"ת פרשת לך ד"ה ומעתה וכו' בא"ד וז"ל: כמו ששאל מרן הקדוש קודש קדשים רבינו ישראל בעל שם טוב את משיח אימתי קאתי מר והשיב בזאת תדע בעת שיתפרסם למודך ויתגלה בעולם ויפוצו מעיינותיך חוצה וכו' ויהיה עת רצון וישועה וכו' ולהתפלל עם הציבור ולמה תשגה בני בורה לבקש לך חכמות זרות ושטותים להתפלל שלש שעות אחר חצות היום להיות משנה עיתים ומחליף זמנים "ומרן הקדוש לא למדנו כך כי הוא היה מתפלל בנץ החמה בציבור באהבת ישראל וכו'" עיי"ש.

ועיין (שם) פרשת וירא ד"ה וגם עתה וכו' בסופו וז"ל: "ולכן בכל כח יש ליהזר להתפלל כוותיקין וכך נהג מרן הריב"ש טוב", עיי"ש. ובאשל אברהם (בוטשאטש) אר"ח (סימן פ"ט) הביא בשם הבעש"ט זי"ע שאי"צ להמתין עד הנץ החמה בתפילה אלא רשאי להתפלל לכתחילה קודם לכן, עיי"ש.

ובספר דברי תורה [מהגה"ק ממונקאטש] מהדורא חמישי (סימן ט' - עמו' תפ"א) בד"ה וכן וז"ל: לדוגמא אציג מה שהביא שם (בדף נ"ג) אגרת מהצדיקת אדיל ע"ה בת הבעש"ט הק' זי"ע מתהלוכותיו בקודש. וכתוב שם "אויף שטיין פלעג ער פין שעה זעכס ביז זיעבען" עכ"ל.

ונבהלתי משתומם הרי כתוב בפירושו בספר צוואת הריב"ש ומנהגות ישרות (אות

הכי עולים לדוכן מפני שברכתם חלה על עם שבשדות וכו' א"כ הרי הם מקיימים מצותם במלואה בכל אופן, בין שיש להם שומעים ובין שאין להם שומעים, עיי"ש.

ולענ"ד יש לדחות מה שהביא ראייה מביהכ"נ שכולה כהנים וכו' שלישאל אין חיוב ומצוה כלל מחמת סיוע לכהנים, ע"פ מה שאכתוב לקמן.

בשו"ע (שם) סימן קכ"ח (סכ"ה) נפסק בית הכנסת שכולה כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן למי מברכים לאחיהם שבשדות וכו'.

ובמשנ"ב (ס"ק צ"ח) ולא קאמר לנשים וטף דלא חשיבי לברכס לחודיהו, אבל גם הם בכלל הברכה.

ובבאר היטב (ס"ק מ"ג) ולא קאמר לנשים וטף דכתיב כה תברכו את בני ישראל ולא בנות ישראל וכו', עיי"ש.

ובאחרונים כתבו דעיקר הברכה לאחיהם שבשדות צפון דרום מזרח ומערב, והם נכללים בברכה כשהם אנוסים מלבוא לביהכ"נ, וכדאיאתא (פסחים פה:): דאפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, עיי"ש.

ובשו"ת אגרות משה אר"ח ח"ב (סימן ל"א) העלה דדוקא אחיהם שבשדות שבאותה העיר ואולי דוקא אפילו מאותו ביהכ"נ והם אנוסים אז הם מקבלים הברכה כשהם בשדות, אבל כשאין שם כאלו הנ"ל אין מברכים בשביל אנשים מעיירות אחרות והכהנים לא יתחלקו למברכים ומתברכים שצריך עשרה כהנים שיתברכו באופן דליכא אחיהם שבשדות, אבל בסתמא איכא חזקה דאיכא אחיהם שבשדות האנוסים ולכן נושאים כפיהם וכו', עיי"ש.

ואם כנים אנו בזה, לפי דברי התורה תמימה (הנ"ל) לו יצויר שאין אחיהם שבשדות, אז בודאי אין דין שיעלו הכהנים לדוכן לברך, ולפי"ז ישארו הראיות שהביא

ובספר דרכי חיים (התנהגות - אות ט"ז) כתב אצל רביה"ק בשעה שמינית נקרא אצלו עתה כבר מתפללין אפי' כשהיה מתפלל לפעמים בזמן מאוחר וכו'.

וכן בספר מנהגי החת"ס זי"ע כתב שבימי הקיץ היה מתפלל בשעה שישיית בבוקר וכו'. ולא באתי ח"ו לערער על הנהגתן להתפלל וותיקין, רק מכיון דאתינא להכי לכתוב מזה לא אמנע מלהצדיק את אותן שלא נוהגין כן דיש להם על מי לסמוך.

ושמעתי בשם הראש ישיבה המפורסם הגאון הצדיק רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל שהתנגד לתפילת וותיקין שאמר כי עי"ז נגרם ביטול תורה דלילה ע"י ששוכבין במקדש להכין א"ע להשכמת וותיקין, ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד ובלבד שיכוין לבו לשמים, עיי"ש.

אולם במעשה רב ה' ק"ש ותפילה (אות כ"ה) כתב שראוי להתפלל כוותיקין ובלבד עם מנין עשרה. וכ"כ בשו"ת האלף לך שלמה (סימן מ"ו) שתפילה בציבור עדיפה מוותיקין.

ועיין בשו"ת יביע אומר ח"א (סימן ד') שדוחה הראיות של האלף לך שלמה ונקט כסברת הביה"ל.

וכ"כ בשו"ת בנין עולם (סימן ד') שתפילה בציבור שהיא מן הדין עדיפה מתפילת וותיקין שזהו רק ממידת החסידות.

אולם בספר דברי יוסף (להגר"י שווארץ) ח"א (בדרך מבוא השמש - דף ס"ה והלאה) כתב שנראה לו שיותר נכון להתפלל בהנץ החמה כוותיקין ביחידות, ממה שיתפלל בציבור שאינם מדקדקים וכו' ולהתפלל בהנץ החמה, עיי"ש.

ועיין בספר עט סופר או"ח (סימן ח') האריך אם להעדיף תפילה בהנץ ביחידות או תפילה בציבור שלא בהנץ, עיי"ש.

ובשו"ת ציץ אליעזר ח"ד (סימן ה') כתב שהדבר תלוי בשיטת הראשונים, לשיטת הרמב"ם שסובר שוותיקין הוא חיוב

ט"ז) וכו' שהוא נכתב מגדולי תלמידי הבעש"ט זי"ע כנודע, מהנהגותיו שנהג והזהיר להתפלל קודם הנץ החמה, כי לאחר זריחת החמה באים עננים הסוככים ומעכבים התפילה לעלות וכו' על כן אחיי ורעיי השמרו לבל תסמכו אפילו סמיכה כל דהו על המכתבים האלו החשודים בזיוף, וזכות רבינו איש אלוקים קדוש הבעל שם טוב זי"ע ותלמידיו הקדושים יגן עלינו בכל עניינינו ומפעלינו באמת וכל טוב סלה, ונזכה על ידו לאורו של מלך המשיח בביאתו במהרה בימינו וכו', עכ"ל בעל הדברי תורה.

ובשו"ת קנין תורה (להגרא"ד הורוויץ - שטרסבורג) או"ח סימן ו' (אות ב') שהביא מה שכתבו בשם הבעש"ט הק' שהיה מדקדק גדול להתפלל וותיקין ולפעמים כשלא היה לו מנין בוותיקין התפלל ביחידות.

ומסיק שהבעש"ט לא התפלל וותיקין, כיון שלא שמענו משום אחד מתלמידיו ותלמידי תלמידיו רבותינו הק' שינהגו כן לא בחול וכ"ש בשו"ט דלא.

ומה שרוצה להוכיח בספר שבחי הבעש"ט הק' שהתפלל וותיקין, לא נראה כלל, עיין (שם) בעמוד פ"ט וז"ל: פ"א ראה הבעש"ט בעיר הזאת בעת שעשן הלולקע קודם התפילה והסתכל בחלון וראה את האומן הולך לביהכ"נ וכו' וטו"ת בידו וכו', הרי דבשעה שרואין ובשעה שבנ"א הולכין לביהכ"נ היה עוד קודם התפילה אצל הבעש"ט ועשן הלולקע, וכן ממש"כ עו"ש (בעמוד ס"ו) איך שהתולדות זי"ע בעת שלא היה עדיין חסיד נסע ובא בערש"ק אצל הבעש"ט קודם תפילת בוקר וראה שהבעש"ט מעשן לולקע, יותר משמע שזה לא היה קודם נה"ח.

וכן עו"ש (בעמוד קל"ה) כשבא אליו המגיד מזלאטשוב זי"ע ביום השישי בבוקר קודם התפילה, ולא כתב שבא בעלוה"ש וכו', וכן אצל מרן הדברי חיים ואצל בניו הק' זי"ע לא נהגו כן וכו'.

היוצא לנו (מהנ"ל) שלשטות הסוברים שישראל המתברך מכהנים מקיים מ"ע בודאי שיעדיף להתפלל במנין רגיל כדי שישמע ויתברך בברכת כהנים, ממה שיתפלל וותיקין ויפסיד ברכת כהנים, אלא אפי' לשיטות הסוברים שישראל המתברך בברכת כהנים אינו אלא הכשר מצוה וסיוע שמסייע לכהנים לקיים מצותם ג"כ יעדיף להתפלל במנין רגיל ויתברך מפי כהנים, וכל זאת באחד שלא רגיל להתפלל וותיקין בכל יום ויום, אולם הרגיל להתפלל תפילת וותיקין בכל יום יעדיף להתפלל במנין וותיקין אפילו שלא ישמע ברכת כהנים.

ואם כנים אנו בזה צריך לדון ולברר עוד הרי קיי"ל שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, ואיך יצוייר שיעדיף להתפלל במנין רגיל כדי לשמוע ברכת כהנים?

(ג) נא' בתורה פרשת בא (י"ב - י"ז) ושמרתם את המצות, ובמכילתא ר' יאשיה אומר אל תקרא כן אלא ושמרתם את המצוות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם באה מצוה לידך עשה אותה מיד. וכ"כ ברש"י.

וברש"י (יומא לג.) מביא שמכאן למידין הכלל של אין מעבירין על המצוות. וכ"ה ברש"י (מגילה ו:): וממילא גם כשיש לו מצוה אחת ג"כ נאמר הכלל אין מעבירין, ויעשנה בזריזות.

אמנם בתוס' (מגילה - שם) הביאו יש מפרשים שלא שייך למימר אין מעבירין על המצוות אלא היכא שיש לפניו שני מצוות, שיש לעשות אותה דפגע ברישא, והוא כסברת הרמב"ם (בפיהמ"ש אבות - פ"ב מ"א) דהא דאין מעבירין על המצוות הוא שלא ליתן חשיבות למצוה אחת יותר מהמצוה השניה, וא"כ לא שייך אלא היכא שיש ב' מצוות לפניו. החכם צבי (סימן ק"ו) הביא בשם הרדב"ז דגם בא"א לקיים שניהם יעשה הבאה לידו משום דאין מעבירין על המצוות גם אם הראשונה קלה והשניה חמורה. ועיין מש"כ

לכתחילה, יש להתיר אף להתפלל ביחידות, אולם לפסק השו"ע שאינו אלא מצוה מן המובחר אין לבטל תפילה בציבור מטעם זה, והוסיף שהנזהר תמיד לקרוא כוותיקין אולי לכו"ע יש להתיר לו לקיים מצוה מן המובחר זו אף ביחידות. והביא ראה מריא"ז ועוד פוסקים שמי שנוזהר תמיד יש להקל יותר, עיי"ש.

ועיין בספר אשרי האיש [פסקי הגרי"ש אלישיב] פרק י"ח (אות ה' - עמוד צ"ב) מביא מש"כ בביה"ל (שם - ד"ה ומצוה מן המובחר), ומוסיף שאלה הרגילים להתפלל וותיקין באופן קבוע, אי אפשר מהם לדרוש להתפלל יותר מאוחר להשלים את המנין או להתפלל (בבית המדרש) שהרי לפי המבואר רשאים להתפלל גם ביחידות, וזה במי שרגיל כל הזמן להתפלל כוותיקין, עיי"ש.

ובאחרונים מבואר שגם החזו"א נהג כן.

ועיין בספר יריעות האהל על אהל מועד ק"ש (נתיב ד') בשם מנחת כהן ושו"ת נתיבות עולם.

ועיין בספר ארחות יושר [להגר"ח קניבסקי שליט"א] בענין תפילה וז"ל: וענין תפילת וותיקין, מלבד שיטת הרי"ף והרמב"ם שהוא חיוב גמור, והעובר ע"ז ואין מתפלל כוותיקין נקרא עובר על דברי חכמים, עכ"ל.

ועיין מש"כ בספר אבני ישפה פרק ד' (תפילת וותיקין) ה"א באריכות.

וע"ע בשו"ת רבבות אפרים (סימן קי"ב) מש"כ באריכות מה עדיף תפילה בציבור או ביחידות בזמן וותיקין, עיי"ש.

וע"ע בספר מצווה ועושה הל' תפילה פרק ו' מש"כ באריכות, וכותב בא"ד שהחזו"א בהגיעו לזמן וותיקין ולא היה לו מנין, היה מתפלל וותיקין ביחידות ולא המתין למנין, עיי"ש.

ועיין בספר לקט הקמח החדש (סק"ז) שהרבה מרבתינו לא התפללו וותיקין אף שהיה באפשרותם לכך, עיי"ש.

במהרי"ץ חיות (מו"ק ט.).

ועיין במאמר מרדכי (ס"ק י"ב) שדוחה תירוצו של היד אהרן, עיי"ש.

ובחכמת שלמה או"ח (סימן תרפ"ג – ס"א) כתב עין בחיבורי עה"ת בשני תרי"ג בדרוש לחנוכה מש"כ שם בדין אם אחד היה בתפיסה ונתנו לו רשות לעשות מצוה אחת מה יעשה? אם ידליק הנרות או יתפלל שחרית בהלל והודאה, או אם היה בדרך בלילה ואם יגיע לכפר שיהיה לו נרות לא יוכל בבוקר להגיע למקום שמתפללים, ואם ילך לעיר למקום שמתפללים בבוקר לא יהיה בכפר בלילה להדליק נרות, אם מקום התפילה עדיף, ויבחר בזה שיתפלל בבוקר בהלל והודאה כי התפילה בהלל והודאה עדיף וכו', עיי"ש.

ולפי"ז יש לנו מחלוקת בין הרדב"ז לחכמת שלמה מה עדיף מצוה עכשיו או יעדיף לחכות למצוה שלמחר שהיא עדיפה.

לשיטת הרדב"ז יעשה המצוה של עכשיו ולא יחמיץ המצוה להמתין על מצוה שלמחר למרות שהיא מצוה חמורה יותר.

ולשיטת החכמת שלמה יעדיף לחכות למצוה החמורה של מחר למרות שיחמיץ המצוה של עכשיו.

וא"כ הו"ה בני"ד לרדב"ז יעדיף להתפלל וותיקין בלי ברכת כהנים ולא לחכות למנין רגיל אח"כ עם ברכת כהנים, ולחכמת שלמה ימתין ויתפלל במנין רגיל עם ברכת כהנים משום דעדיפה.

אולם בהליכות שלמה [להגרשו"א] שנשאל חיילים המשרתים בראש השנה ויש להם אפשרות או להתפלל בציבור, או לתקוע בשופר מה עדיף? והשיב דמצות שופר עדיף למרות שיפסיד מנין בציבור, עיי"ש.

ולפי"ז נ"ל שגם לרדב"ז שסובר שיעדיף המצוה של עכשיו ולא יחמיצנה, יסבור כאן שמצות שופר עדיף, אפילו אם יחמיץ התפילה בציבור.

ולענ"ד שכל המחלו' בין החכמת שלמה לרדב"ז מדוברת לעשות מצוה היום או למחר

אמנם בחיי אדם (כלל ס"ח) כתב דלא שייך אין מעבירין על המצוות אלא כשרוצה לעשות שתי מצוות דאיזו שיפגע תחילה צריך לעשותה, אבל אם אין לו פנאי לקיים שתיהן רק אחת לא שייך בזה אין מעבירין, אלא אדרבה אזלינן אחר המצוה דחמירא, ואפילו יש לפניו מצוה דאורייתא לעשות היום רק כשיעשנה היום לא יוכל לעשות למחר מצוה דאורייתא אחרת שהיא חמורה מזו מצוה דלמחר עדיף, עיי"ש באריכות.

במשנ"ב סימן צ' (ס"ק כ"ח) בא"ד: כתב בתשובת הרדב"ז (סימן א' – פ"ז) תפוס שהשר נתן לו רשות יום אחד להתפלל עם הציבור במנין איזה יום שירצה, יתפלל אותו יום תיכף ולא יחמיץ המצוה להמתין על יום כיפור או פורים. ועיין בחיי אדם ח"א (כלל ס"ח) ובנשמת אדם שהאריך בכמה פרטים בענין זה, עיי"ש.

ובחיי אדם (שם) שכתב שאין להמתין דוקא זמן ארוך משום שחוששים שמא ימות, אבל ביום או יומים שאין חשש כ"כ שמא ימות, ממתנים למצוה החמורה יותר ואין בזה משום אין מעבירין על המצוות.

ועיין בחכם צבי (שם) מה שהק' על הרדב"ז באריכות ומסיק שלא אמרינן אין מעבירין על המצוות אלא כששתי המצוות שוות, אבל לא כשאחד מהם עדיף, ולכן בני"ד יש לו להמתין עד יום כיפור או פורים כדי לצאת לתפילה.

ובשו"ת יד אהרן תירץ שלדעת הרדב"ז יש חילוק בין אם על ידי שהוא יעשה מצוה אחת תדחה המצוה השניה לגמרי לבין שאינו מפסיד את המצוה השניה לגמרי, אלא שאם ימתין ליום כיפור יעשה אז את המצוה בשלימות, ואם לא ימתין ג"כ יקיים את מצוות התפילה רק שלא תהיה המצוה בשלימות, שבזה אין מעבירין על המצוות ולא יפסיד את המצוה שעכשיו באה לידו וכו', עיי"ש.

במנין רגיל וישמע ברכת כהנים, אם זהיר ורגיל להתפלל מידי יום ביומו וותיקין יעדיף מנין וותיקין אע"פ שלא ישמע ברכת כהנים, אולם אם אינו רגיל וזהיר להתפלל וותיקין מידי יום ביומו יעדיף להתפלל במנין רגיל כדי שישמע ויתברך בברכת כהנים.

ולאחר שכתבתי תשובה זו, נכנסתי אל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ושאלתיו את השאלה שנשאלתי.

והשיב שמאחר שהחזו"א חלק על החרדים (הנ"ל) יעדיף להתפלל וותיקין שהוא חיוב אע"פ שלא ישמע ברכת כהנים דלא קיי"ל כהחרדים וברכת כהנים אינו חיוב על הישראל עכתו"ד.

*

או לאחר זמן, אבל אם שתי המצוות הם באותו יום יודה הרדב"ז שהמצוה המשובחת עדיפה.

ואם כנים אנו בזה גם לרדב"ז והחכמת שלמה בנ"ד יעדיף הישראל להתפלל במנין רגיל עם ברכת כהנים בין לשי' שהישראל מקיים מ"ע, ובין לשי' שהוה רק מסייע והכשר מצוה שהוא חלק מהמצוה כדי שהכהן יקיים מצותו וכ"ז אם אינו רגיל וזהיר בתפילת וותיקין מידי יום ביומו, אולם אם נזהר ורגיל להתפלל וותיקין בכל יום ויום, יעדיף תפילת וותיקין בלי ברכת כהנים, על פני מנין רגיל עם ברכת כהנים.

סיכום:

אדם שיש לו אפשרות או להתפלל וותיקין במנין ולא ישמע ברכת כהנים, או להתפלל

הנה נא זקנתי וכו' הריני אומר לכם ומזהיר אתכם: אם תהיו שרויים תמיד בשמחה יעזור לכם השי"ת בכל מיני מצבים, ואם לאו מי יודע מה יהא סופכם.

(ר' משה מקוברין בערוב ימיו)

* * *

איתא בתניא באגרות הקודש וז"ל ועל כן ראשית הכל שישמח האדם ויגל בכל עין ושעה ויחיה באמונה בה' המחיה והמטיב עמו בכל רגע ומי שמתעצב ומתאונן מראה בעצמו שיש לו מעט רע ויסורים וחסר לו איזה טובה "והרי זה ככופר ח"ו" וע"כ הרחיקו מדת העצבות במאד חכמי האמת אבל המאמין לא יחוש משום יסורים בעולם ובכל עניני העולם, הן ולא שרין אצלו בהשוואה אמיתית ומי שאין שרין לו מראה בעצמו שהוא "מערב רב" דלגרמייהו עבדינן ואהב את עצמו לצאת מתחת יד ה' ולחיות בחיי הגוים, ע"כ. (דברי אמונה, שופטים, ד')